

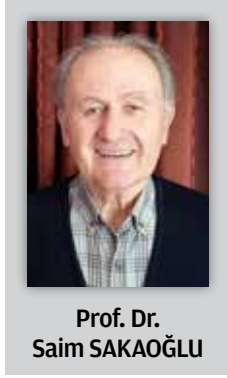
ÇAYBAŞI CADDESİ KONUŞUYOR – 5

Doğup büyüdüğüm Çaybaşı Caddesi'nde 20 yıl aralıksız yaşadım: 1939-1959. Bu yıldan sonra tam 29 yıl Konya'dan ayrı kaldım. İstanbul, Tokat, Erzurum, vb. Bu süre içinde anılan illerde yaşadım, orada sayıldım, oralarda oy kullandım.

1959'un Ekiminden 1965'in Martına kadar İstanbul'da öğrenci olarak bulundum. Daha sonra atandığım Tokat Gaziosmanpaşa Lisesi'nde iki buçuk yıl edebiyat öğretmenliği yaptım. Ve son durak Erzurum: Eylül 1967-Eylül 1988. Süreleri toplarsanız 29 yıl edecek, 29 yıl... Ancak bu uzun sürede Konya'mızı hiç Saim'siz bırakmadım derssem doğrudur. Sadece 1974-1975 yıllarında 16 ay kadar sürekli olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde idim.

Tabii okul tatilleri, Batı illerimizdeki çeşitli etkinliklerin Konya üzerinden başlaması veya bitmesi bizi Konya'sız, daha doğrusu Çaybaşı Caddesi'siz bırakmadı. Demem o ki o şarkıdaki gibi, *Kendim gurbet elde, gönlüm silada / Mevlâ'm sen eriştir beni murada* havasındaydım. (Kaynaklar şiir için Âşık Veysel'in diyorlar, güvenilir kaynaklarda bulamadım. Seyfettin Sıgmaz muhayyer kürdi makamında ve sofyan usulünde bestelemiş.)

Evet biz de İstanbul, Tokat, Erzu-

Prof. Dr.
Saim SAKAOĞLU

rum, Amerika Birleşik Devletleri ve sonrasında tekrar Erzurum derken gönlümüz hep Konya'da idi. Doğrusu ise Konya'da kurulacak bir üniversitede idi. İlk 'Elveda'mın tarihi 1959... Temelli dönüşümün tarihi ise 1988... Yani 29 yıl... Acaba bu yıllarda benim caddemde ne gibi gelişmeler oldu, kimler kopup gittiler veya Hacıfettah'a uğurlandılar? Bunları tarih sırasıyla hatırlamam elbette kolay olmayacak. Belki kırık dökük bilgilerden yola çıkacak ve bazı şeyleri yazıya dökebileceğiz.

Mahallemizde de elbette doğumlar ve ölümler eksik olmayacaktı. Ancak ilklerin yani doğumların duyulması pek de kolay olmuyordu. Ölümlere gelince... Önce salâ verilecek, sabah namazına gidenler haberdar olacaklar, özellikle mahalledeki akrabalar ve yakın komşular çevreyi bilgilendirecekler. Ama bizim oralarda kimselerde telefon yok ki... Ve önce birkaç ad...

YUSUF YÖRELİ

Tokat'ta edebiyat öğretmeniyim. Henüz altı aylık... Tabii gazeteleri okumayı ihmal etmiyorum. Öğleye doğru geliyor. Pek ilgilenmemsem de gazetelerin sınırlı sayfalarındaki spor köşelerini de göz atıyorum. *Tercüman* o günlerde en çok satan gazetelerden. O da ne? Bizim komşumuz, ağabeyimin râfığı (arkadaşı) pehli-

Haşmet Yörelî

van Yusuf Yörelî vefat etmiş: 29 Ekim 1965. Tabii haber ertesi günkü gazetede yer alıyor. Pek de genç gitmiş diyorum, çünkü 1911 doğumlu. Konya'ya döndükten sonra hakkında birkaç yazı yayımladığım için fazla ayrıntıya girmeyeceğim.

NURİ ÜRESİN AMCA

Tabii caddemizin Nörâ'sı... Kepekçiler diye bilinirlerdi. Dört yol ağzından sonra belki sekizinci evde otururlardı. Evlerinin çok güzel bir çıkartması vardı da çocukluğumda annemlerle beraber gittiğimizde hemen oraya oturur, sokaktan gelip geçenleri seyrederdim.

Nuri Amca marangozdu. Bizim işimizin gereği olan marangozluk işlerini önceleri hep o yapardı. Alınan kerestelerin hızarıcılarda uygun şekilde dilimlenmesinden sonra evimizin arkasındaki bahçemize indirilir, o da verilen ölçülere göre çerçeve yapardı. Bu, onunla kaç yıl sürü bilmiyorum ama ben son beş altı yılını hatırlıyorum. Daha sonra ise başka marangoz amca ve ağabeyler ki şimdi *abi* diyorlar, işimizi yapmışlardı. Hatırladıklarımın başında Aksinneli Mehmet Emin Ağabey geliyordu. Nuri Amcamız on dokuzuncu yüz yıl-

Annem Zeliha Sakaoğlu

da doğmuş: 1891. Ölüm tarihi ise kesin: 22 Şubat 1972. Ben o tarihte Sivas'ta yedek subay olarak görev yapmaktaydım. 1962 yılında Hacc'a da giden amcamızın eşi Vesile Ablamızı (Vesilapla) çok severdim, bilirdim ki o da Sakavelilerin Zila'nın (Zeliha) küçük oğlu Saim'i severdi. Sonraları, az ilerideki Okul Sokağı'nın içindeki arsalarına ev yaptırıp taşınmışlardı da bir Konya gelişimde ağabeyim Hasan Sakaoğlu ile bayram ziyaretine gitmiştik.

Nuri Amcamızın çıkartmasıyla ilgili bir olayı aktarmak istiyorum. Meram Belediyesi'nin yayımladığı Çaybaşı Yazıları (2000 ve 2002) adlı kitabımızın hazırlıkları aşamasında caddemizle ilgili pek çok fotoğraf çekilmişti. Bu fotoğraflardan biri de bu çıkartmalı ev idi. Bu evin silik bir şekli kitabımızın arka kapağını süslediği gibi asıl şekli de kitabımızın 184. sayfasında yer alıyordu. Derken aradan birkaç yıl geçti. O da ne? Bu evin çıkartması tıraşlanıvermiş! Merak bu ya? Meğer Şeker Fabrikası'na pancar taşıyan kamyonlardan biri orayı düzleyivermiş. Ev sahipleri de sıva ile orayı yeniden düzenleyivermiş. Günümüzde ise evin tamamı, komşu evlerle birlikte 'bina yıkım ta-

Nuri Üresin

rihi' kitabının kara sayfalarında yer alıvermiştir. Oralar da, bizim Mesnevi Konutları'ndan bir süre sonra yerle bir edilivermişti. İyi ki o fotoğrafı çekmişim, iyi ki yayımlamışım. Bizim konutların cadde ötesindeki arkadaşının adı ise Reyhan Park Evleri'dir.

AHMET NURULLAHOĞLU

Eskiden Hadim'in bir beldesi olan günümüzün Taşkent ilçesinde doğmuş: 1323/1907. Konya'ya gelip yerleştikleri yıl ise 1929. Önceki soyadları Ağal idi. Ahmet Amca'nın (Âmedâ) sekiz çocuğu vardı. Bunlardan günümüzün avukatlarından olan Haydar Nurullahoğlu Konya Lisesi'nden sınıf arkadaşım. Kardeşlerinden Veli Nurullahoğlu ise yaşıttır. Haydar ile konak havasındaki evlerinin çıkartmalı bölümünde bazı akşamları ders çalıştığımızı hatırlarım. Ahmet Amca, eskilerin Larende Caddesi dediği günümüzün Selimiye Caddesi üzerinde kerestecilik yapardı. Komşusu ise, amcam Nuri Çeliker'in bacanağı Ahmet Tunç ile yan yana, aynı işi yapardı. Hatta biz yılına göre uygun olan keresteleri ikisinden birinden alırdık. 10 Eylül 1967'de vefat ettiğinde ben

Ahmet Nurullahoğlu

Tokat'tan ayrılmak üzere idim. Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne geçebilmem için gerekli muvafakatname (izin belgesi) onun vefatından birkaç gün sonra gelmişti.

BEKÇİ KULUBESİ / NOKTA

Bizim mahalle Demokrat Parti'nin kalelerinden biri idi. 1950 genel seçiminden sonra sürekli olarak hep Demokrat Parti kazandı. Böyle zamanlarda kale olan mahallelilerin arzuları daha fazla olurdu. Bunun güzel bir sonucu olarak caddemiz 1954 yılında asfaltta kavuşmuştu.

Bizimkiler de ilgililere başvurup isteklerini dile getirdiler: Mahallemize bir bekçi kulübesi... Ancak bu isteğimizin yerine getirilmesinin tarihini kesin olarak hatırlayamıyorum. Bu kulübe için bir kitabımızda özel bir madde açılmış, gerekli bilgiler verilmişti: *Fährünnisa Mahallesi Çaybaşı Caddesi* (Konya 2015, 33). Baruthane Caddesinin bitip Çaybaşı'nı atlayıp Maraş Caddesi olarak devam ettiği köşeye konulan bir kulübe... Günümüzdeki telefon kulübelerinin ilkel şekli gibi... Resmî kıyafetli bekçimiz akşama doğru gelip bütün gece kulübesinde nöbet tutup sabahleyin kapısını kilitleyip giderdi.

Kepekçilerin evi

Kulübenin tek süsü (!) telefonu idi... Tabii günümüzdeki sabit telefonlar gibi değildi, manyetolu mu idi, ne. Çünkü ben o kulübenin içine hiç girmemişim ve telefonlar hakkında da hiçbir bilğim yoktu.

Mahallelimiz bekçimizi bir sabah kulübesinde ölü olarak buluverdi. Mevsim kış olduğu için kulübesine aldığı mangaldan sızan zehirli gaz ile vefat ettiği bilgisi verildi.

Yıllar ilerleyip de bazı evlere telefon bağlantısı yapıldığı için olsa gerek, benim Konyasız yıllarımın birinde kaldırılıvermiş.

MİNİ MARKET

Rahmetli Seyit Küçükbezirci (1942-11.12.18) bazı yeniliklerin umulmadık yerlere kadar uzanmasını güzel bir sözle dile getiriverirdi: *Bitcimez'e de pırasa gider oldu.* Buradaki Bitcimez adı bazen *Araplar* olarak da söyleniverirdi.

Caddemizin üzerinde açılan ilk bakkal dükkânı; Çaybaşı Caddesi'nin Baruthane Caddesi'ni sonlandırdığı köşede, tuzcu Halim Amca (Halimâ)'nın evinin köşesine açılanı idi. Ahmet Bahadır adlı bir amca işle-

tiyordu. Daha sonraki yıllarda Allahçıların sokağa bakan pencere odası da dükkân oldu. Derken en uzun ömürlü olanlarından biri de Hacı Mevlütlerin bir odası veya ahırının bakkal dükkânına çevrilene idi. Bir de Maraş Caddesi'nin hemen sağ koldaki Topal Bakkal'ımız vardı.

Yıllar geçti, Ahmet Amca'nın karışısında, Zanakaların bahçesine açılan bir dükkân daha hayata geçirilivermiş. Öbür bakkallarımızın açılışını bilmeme rağmen bunun açılışını bilmiyorum. Ancak bizim mahalleye de pırasa gelir olmuş. Çarşıları kirleten adlardan ikisi bizim burayı da kirletivermiş: *mini* ve *market* kelimeleri bir araya gelerek ad oluvermiş. Kim açtı, kim işletti, hiç bilmiyorum. Buranın açılışını bilmiyorum ama kapanışı benim Konya'ya gelişimden sonradır. Burası da Çaybaşı Konutları adıyla başlayan ancak son dakikada bir parmak işaretile Mesnevi Konutları olan sitemizin mağdurları arasında yer aldı ve bizim evlerle birlikte yerle bir ediliverdi.

VE KANALİZASYON

Bizim evlerin helaları hep asıl binanın dışında, bazıları bahçesinde

Karşı köşe ilk bakkalın yeri idi

Nurullahların evi

bulunurdu. Bizimki de, duvar bir komşumuz amcamlarınki de öyleydi. Öbür duvar komşumuz Mihçılarnınki ise hayatlarında idi. Helaların öbür adları ise *ayak yolu*, *abdesthane* idi. Eskilerin *kenef* dediği da olurdu. Ancak *memişhane* benzeri adlar pek kullanılmazdı. Bizim büyük ve küçük odalarımızdan çıkıp helaya ulaşmak için tam beş kapıdan geçmemiz gerekiyordu.

Caddemizden bir çayın aktığını daha önce söylemiştim. Ancak Altunapa Barajı sulara gem vurunca çayımız öksüz, hatta yetim kalıverdi. Belki de biraz çöplük... Artık çay gerçek işlevini yapmıyor, kendine yeni işlevler buluyordu. Ama işlevler caddemizin hayrına oluyordu. Derler

ki cadde sakinleri muhtar da yanlarına alarak ilgilere çıkarlar:

“Artık çayımız çay olmaktan çıktı. Bunun yaşaması da söz konusu değil. Burayı değerlendirelim.”

Dillerinin altındaki ise hazır açılmış bir alan varken burayı kanalizasyon olarak değerlendiriverelim.”

Kaç defa gittiler, kimlerle görüştüler, bilmiyorum. Ama bir yaz tatilinde caddemize gelince gördüm ki artık bizim Çaybaşı Caddemizin de bir kanalizasyonu var!

Bizim bir Çaybaşı Caddemiz vardı, hâlâ var ama o eski Çaybaşılıların kaç orada? Hatta onlar doğrudan caddelerine bile çıkamıyor, yan caddelere açılan giriş-çıkış kapılarıyla işleri hallediyorlardı.

KONYA'NIN ŞEHİR DOKUSU VE EVLERİ

1. GİRİŞ

Şehir belirli mimari ve yönetim özelliklerine sahip, güvenliği sağlanmış, tarımsal faaliyetlerin dışında, ekonomik ve sanayi faaliyetlerinin gerçekleştiği yerleşmelerdir. Kentler tarihi gelişim içerisinde belirli bir fiziki yapıya, kent dokusuna sahip olmuşlardır. Kent dokularının en önemli ve sayıca fazla olan ögesi insanların oturduğu evlerdir. Bu kısa yazımızda Konya'nın Selçuklu ve Osmanlı kent dokusu üzerinde durup Konya evlerini ele almaktayım.

Konyakurulduğu verimli toprakları, yolların kavşağındaki konumu ile önemli bir yerleşim yeridir. Bu öncelikler şehir ve çevresinde Neolitik ve Tunç Çağlarında önemli kentlerin kurulmasını sağladı. Aynı önem Hitit, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de devam etti. Şehrin kent dokusu hakkındaki bilgileri seyyahların anlattıkları ve eski gravür, minyatür, fotoğraflardan öğreniyoruz.

19. yüzyılın başlarında şehrin gravürlerini yapan Leon de Laborde kent dokusu hakkında önemli ipuçları vermektedir. Daha sonraki araştırmacıların fotoğrafları G. Bergren'in panoraması dokunun ayrıntıları hakkında bilgiler sunar.⁽²⁾ Ancak bu kent dokusu korunamamış, yapılan caddeler, yollar, yapıların etrafının açılması, hızlı şehirleşme yapılaşmalar kent dokusunu yok etmiştir. Kent dokusu korunabilseydi Konya, dünyanın sayılı tarihi şehirleri arasına girecek, dünya mimarlık mirasına daha önemli katkılar koyacaktı. Yakın bir geçmişte "Selçuklu

Başkenti Konya" anafikriyle UNESCO'ya yapılan Tarihi Şehirler listesine alınmamıştır.

2. SELÇUKLU VE OSMANLI KENT DOKUSU

1. Selçuklu Kent Dokusu: Selçuklular şehri fethettiği zaman yerleşme surlarla çevriliydi. Harap olan dış surları Alaeddin Keykubat yeniden yaptırmış olmalıdır. Şehir, kent modelleri bakımından kapalı kent modeli tipindedir.⁽³⁾ Bu modelde, şehir bir iç kale ve şehri içine alan dış surlarla çevrili bir yapıya sahiptir.

a. İç ve Dış Kale: Alaeddin Tepesini çevreleyen İç kale, cami, saray, medrese, hamam gibi kamu binaları ve yöneticilerin, konutlarını içine alıyor. İç Kale'nin çift sıra surla çevrildiği ve saraydan kalan köşkün bu sorun üzerine kurulduğu biliniyor. Belki de **Ahmedek** burasıydı. **Dış kale**, çarşı-pazar ve önemli mahalleleri çevrelemekte ve buranın dışına açılan 12 kapısı bulunmaktaydı. Dış surların geçtiği yerleri ve kapıların yerlerini kısmen doğru olarak bilebiliyoruz.

Meydan, Çarşı-Pazar: Meydan, Alaeddin Tepesi'nin doğusunda belki de bugünkü Musalla Mezarlığının bulunduğu yerde idi. Daha sonra yer değiştirmiş olmalıdır. Çarşı-pazar tepenin doğusuna, bugünkü çarşının olduğu kısma doğru genişledi. Burada genişçe caddeler üzerinde, dükkanlarda hem imalat hem de satış yapıyordu. Tüccarlar hanlarda kalıyorlardı.

Mahalle: Yerleşmeyi oluşturan

(1) Mimarlar Odası, 2014, s. 22-23.

(2) Mimarlar Odası, 2014, s. 22-23.

(3) Karpuz, H., "Selçuklu Başkenti Konya'da Mimarlık.", Türkiye Kongreleri, Konya Bildirgesi, Ankara, T.

Matrakçı Nasuh'un Konya Minyatürü 16.yy.

mahalle, daracık sokaklar, mescit, çeşme gibi yapılar ve onların etrafındaki evlerden meydana geliyordu. Mahallelerde sokaklar küçük bir meydandaki çeşme ve mescide çıkıyordu. Bazı mahallelerde çıkmaz sokaklar vardı. Evler insan ölçülerine uygun, tek veya iki katlı ve sokaktan kerpiç duvarlarla ayrılmıştır.

Mahalleden çıkılan sokaklarla komşu mahalleye, daha büyük sokaklar vasıtasıyla caddelere, caddeler vasıtasıyla çarşıya ulaşıyordu. Merkezde, cami, medrese, bedesten, hamam gibi dini ve sosyal yapılar ve dükkanlar vardı.

d. Ev: Esas yaşama mekanıdır. Geniş bir hayat-avlu içerisinde yer alır. Hayatın bir kenarında ahır, samanlık, Örtme (mutfak) gibi servis hacimleri bulunur. Esas ev bir subasman üzerinde bir mabeyn (sofa) ve iki odadan oluşur. Tarihi kaynaklar ve seyyahlar evleri kısmen tarif etmişlerdir. Düz toprak damlı kerpiç evlerin bazıları İki katlı, nakış ve ahşap süslemelere sahipti. Bunlar şüphesiz zenginlerin evleriydi ve sokaktan algılanabiliyordu.

Bu ev tipi, Osmanlı devrinde kullanılmış ve günümüze kadar gelebilmiştir. C. Berk bu tip evlerin bazı örneklerini yayınlamıştır. A. Sefa Oda-başı beyin Hasbey Darülhüffazı yakınlarında gördüğü Rüstem Ağa'nın evi böyle bir evdi. Hayatında bün-gül-dekli havuz vardı. Odalarında ahşap çivilerle oluşturulmuş süslemeli dolaplar yerliyordu. Benzer başka ma-

beynli ev Hacı Hasan Baş'ında tesbit etmiş, 1798 tarihli Hacı Ethem Bey'e ait bu ev zengin ahşap süslemeye sahiptir. Türbe civarında Çelebi Sokakta çivi süslemeli bir ev halen mevcuttur. Selçuklu ev geleneği Osmanlı döneminde de sürmüştü bazı mimari üslup ve teknik değişimlerle günümüze kadar gelmiştir.

e. Sokak ve caddeler: Sokakların yapısı hakkında fazla bilgimiz yoktur. Caddelerin taş döşeli olduğunu söyleyebiliriz. Kem içerisindeki ana caddeler çarşıya bağlanıyordu. Bu caddelerde kapılar vasıtasıyla şehir dışındaki yollara ulaşırdı. 1766 yılında Konya'ya gelen Danimarkalı G. Niebuhr'un planında bu hususu açıkça görüyoruz. Yaşlı Konyalılar, Ali Gav Medresesi'nden başlayan bir caddenin. İnce Minareli (Ahmedek Kapıdan), Beyhekim, Ebu İshak Kazeruni, Hoca Hasan Camii Çeşme Kapısı, Sadrettin Konevi Zaviyesi'nden, Sahip Ata Buzhaneleri, Eski Meram Yoluna bağlandığını anlatmaktadırlar. Benzer cadde-yol bağlantıları diğer kapılar içinde söz konusudur.

2. Osmanlı Kent Dokusu: İç kale ve dış kale surları yıkılmış, çok azı ayakta kalmıştır. Sadece Alaeddin Camii ve Köşk kalıntısı günümüze gelmiştir.

Meydan, Çarşı, Pazar: Çarşı bugünkü yerine taşınmış Bedesten'den-At Pazarı kapısına kadar uzanıyordu. Konya çarşısı yaklaşık 2000 dükkanıyla Anadolu'nun en büyük çarşısı arasında yer alıyordu.

Mahalle: Sokaklar ve aralarında ki yapı adaları mahalleleri oluşturuyordu. Caddeler ve bazı sokaklar taş döşeliydi. Sokakların iki yanında yüksek kerpiçten yapılmış evlerin avlu duvarları bulunuyordu. Mahallenin ortasında bir mescid ve çeşme yer alırdı.

Ev: Evlerin en eski örneklerini Celile Berk incelemiştir.⁽⁴⁾ Hayatlı ve mabeyinli evler tek katlıydı. İç sofalı evler iki katlıydı. Düz toprak damlı evler şehre karakteristik bir görünüm kazandırmıştı.

Gerek Selçuklu ve gerekse Osmanlı döneminde yapılan kent dokusu içinde birçok anıtsal yapı inşa edilmiş, bunların büyük bir kısmı yıkılıp ortadan kalkmıştır.⁽⁵⁾

3. KONYAEVLERİ

Ana yapı malzemesi taş temeller üzerine kerpiçtir. Tuğlaya az yer verilmiştir. Doğramalar ve toprak damların kirişleri ahşaptır.⁽⁶⁾

Odalar: Türk evi odasının bütün unsurlarına sahiptir. Odalarda ahşap malzeme ağır basmaktadır. Yüklükler, çiçeklikler, dolaplar ahşap oymalı ve bezemelidir. Odalardaki kapaksız ve kemerli dolaplara ağzıaçık denilmektedir. Baş odalar, sandık odaları, yaz odası (çatıda köşk oda), kış odası gibi türleri vardır. Odaların kaim kerpiç duvarları içerisine dolaplardan daha büyük açıklıklar (sandıklar) da yerleştirilmiştir.

2. Mabeyin: Zemin katta odalar arasındaki geçit mekanı, bir tür küçük sofadır. Konya'da 1. kattaki esas sofaya mabeyin denilmektedir. Bazı köylerde mabeyinde kapının tam karşısında bir ocak bulunmaktadır.

3. Sofa: Konya evlerinde iklimden dolayı kapalıdır. Sedirleri, köşe pencereleri bulunur. Daha çok iç sofa

kullanılmıştır. Kapalı dış sofalar da bulunmaktadır.

Hayat: Konya evlerinde evin sahip olduğu iç avlu, bahçeye denir.

Tahtaboş: Bir veya iki katlıevlerde hayata açılan bir çeşit balkanlardır.

İzbe: Bir tür bodrum kat. Yiyecekler burada depo edilmektedir.

Mutfak/Tandırdamı, Ahır-Samanlık: Evden ayrı olarak avlunun bir kenarında yer alır.

Çereş: Pekmez yapmaya yarayan hacim.

Hariciye: Misafirler için ayrı olarak yapılmış veya evin planı içerisinde ayrılmış selamlık bölümü. Haremlik ve selamlık bölümleri olan evlerde vardır.

Plan Tipleri

Giriş bölümünde de belirtildiği gibi Konya evlerinin plan tipleri sofasız (hayatlı) plandan iç sofalı plana doğru bir gelişme gösterir.

1. Hayatlı evler: Hayat denen iç avlu, bahçenin etrafında bir veya iki odadan oluşan evlerdir.

a. Tekkatlı,

b. İki katlı olan tipleri vardır. Bu ev örneklerine günümüzde rastlamak zordur. Berk bazı örneklerini belirlemiştir.

2. Mabeyinli Evler: Bu evler bir subasman (izbe) üzerine bir mabeyin ve yanlardaki odalardan meydana gelmektedir. Tek katlı olarak yapılmışlardır. Mabeyin adeta sofa görevini görür. Fakat tam gelişmemiştir. Bu bakımdan mabeyinli evleri sofasız evlerle iç sofalı evler arasında geçiş safhası olarak kabul edebiliriz.

3. Sofalı Evler: Mabeyinli evlerin gelişmiş bir plan çeşididir. Zemindeki mabeyinden bir merdivenle birinci kat sofasına çıkılır. Konya evlerinde sofanın konumuna göre üç çeşit ev planı vardır.

a. Dış Sofalı Evler: Dış sofa bir camekanla kapatılmıştır. Dış sofanın açık örneklerine Akşehir'de rastlanmıştır.

(4) Karpuz, H., "Selçuklu Başkenti Konya'da Mimarlık:", Türkiye Kongreleri, Konya Bildirgesi, Ankara, T.

(5) Karpuz, H., (Hazırlayan) Fotoğraflarla Geçmişte Konya, İstanbul, 1996, s166-167

(6) Karpuz, H., (Hazırlayan) Fotoğraflarla Geçmişte Konya, İstanbul, 1996, s166-167

Konya Kale Kapıları

b. İç Sofalı (Karniyarık) Evler:

Klasik iç sofalı plandan farklı uygulamalarda vardır. Sofanın bir yanına iki, diğer yanına bir oda yerleştirilerek hareketli bir cephe elde edilmiştir. Bu tip örnekler fazladır.

c. Orta Sofalı Evler:

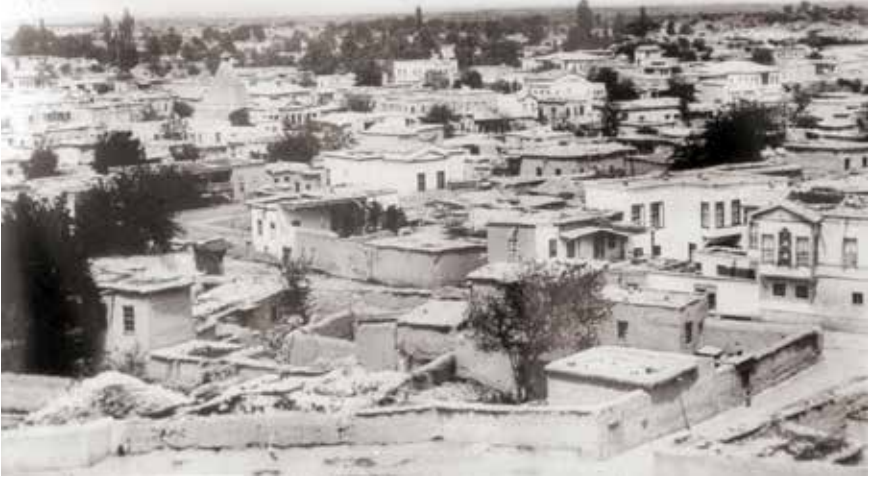
Tek örnek 19. yüzyıl sonlarına tarihlenen Karaman Tartanlar Evi'dir. İstanbul etkilerini taşıyan resimli nadir Türk evlerinden birisidir.

Planın gelişmesini şu şekilde düşünebiliriz: En yalın plan hayatlı evlerdir. Bunların iki katlı olanları da vardır. Zemin tahtaboşundan bir merdivenle birinci kata çıkılmaktadır. İkinci şamayı mabeyinli evler oluşturur. İç ve orta sofalı evler 19. Yüzyılın Anadolu'da yaygın, moda olan plan tipim oluşturmaktadır. Tarihi gelişim içerisinde sadece planda değil, cephe özellikleri ve süslemede de değişimler olmuştur. Cephe yüzeyi çeşitlilik gösterir. Çıkmalara ve sa-

çaklara önem verilmiştir. Çıkmalara bağdadi konsollar, ahşap kolonlarla taşınır. Saçaklarda saz (kırdıra) ve pencereler 19. yüzyılda sayı olarak artmış ve ebatları büyümüştür. Konya Evlerinde zengin süsleme teknikleri kullanılmıştır. Bunlar Ahşap Oyma, Boyalı Süsleme ve Çinili Süslemelerdir. Ahşap oyma kapı kanatları, oda tavanları, yüklük ve ağzıaçıklarda uygulanmıştır.⁷

4. SONUÇ

Konya'da yapılan ilk imar çalışmalarında şehrin tarihi dokusu göz ardı edilmiş, yollar-caddeler açılırken çok sayıda tarihi eser de yok edilmiştir. Surlar tamamen ortadan kalkmış, ancak kazılarda izlerine rastlanmaktadır. Surların içindeki çarşı-Pazar kısmen 19. yüzyıl özelliklerini yansıtır. Mahalleler ve evler yenilenmiş, tarihi dokunun yerine yeni bir kent görünümü gelmiştir. Doku içindeki Selçuklu ve Osmanlı anıtları beton

19. yy. sonlarında Konya şehir dokusu

Nakiboğulları evi

yığınları arasında kaybolmuştur.

Son yıllarda şehirleşme ve teknolojik yenilikler bir yandan da eskiye özlem duyan insan sayısını artırmıştır. Eski Konya evlerini yeniden inşa edip yaşamak isteyenler var. Ancak, mimari mirası koruma bir kültür ve eğitim meselesidir.

Konya'da diğer anıtlar gibi eski evler de korunamamıştır. C. Berk'in incelediği 50 civarında evden tek bir örnek günümüze gelmiştir. 1982 yılında tescil edilen 150 dolayında evin 40'a yakını yıkılmış, yerlerine otopark yapılmıştır.

Bu yıkımlara, tescil edilen evlerin

sahiplerince korunup yaşatılmaması, onarım restorasyon zorlukları sebep olmuştur. Ayrıca rant getiren yerlerde evler yıkıma terk edilmiştir.

Bu büyük kayıplardan sonra, Konya Büyükşehir Belediyesi sokak ölçeğinde Konya evlerinin restorasyonlarına başlamıştır. Gül Sokak ve Şükran Mahallesi evleri kentsel dönüşüm programı kapsamında Meram Belediyesince yıktırılmıştır. Karatay'da Celal Sokak, Seyit İbrahim Sokak, Mengüç Sokak ve Mahmut Dede Sokak'taki evler restore edilerek çağdaş fonksiyonlar verilmektedir.

Gözlemlerimize göre bu restorasyonlarda, uzman ve usta yetersizliği sebebiyle evlere, (a.zla müdahale edilmekte cephe ve iç donatılarda birçok detay yok edilmektedir. Aslında Konya evlerinden çağdaş tasarımlar için öğrenilecek çok şey bulunmaktadır. Bu bilgiler de küçük detaylarda saklıdır.

Artık bundan sonra ne sebeple olursa olsun eski kent dokuları, eski Konya evleri yıkılıp yok edilmemelidir. Bugün UNESCO'nun dünya mirası listesine giremeyeşimiz gibi gelecek nesiller bizi, bilgisizlik, paraya, mal ve mülke düşkünlükle suçlayacaklardır.

ABDÜLAZİZ MECDİ VE HZ. MEVLANA İÇİN YAZDIĞI ŞİİRLER

Ahmet
ÇELİK

Ulemadan Hafız Hasan Efendi'nin oğlu olan Abdülaziz Mecdi Tolun, 1281/1865'te Balıkesir'in Okçukara mahallesinde doğdu. Babasından ilk tahsilini aldıktan sonra rüştiyeye girdi. Ardından medreseye devam ederek icazet aldı. Yirmi yaşında öğretmenliğe başladı. Dokuz sene çalıştıktan sonra bir müddet açıkta kaldı. İstanbul'da Meclisi Maarif'te kazandığı imtihanla Balıkesir İdadisi/Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak tayini çıktı. Daha sonra 1893'te Girit'e giderek Mektebi Kebiri İslam'da edebiyat dersleri okuttu. Girit'te yayımlanan Hakikat gazetesinde edebî makaleler yazdı.

Burada kırk dört ay kaldıktan sonra 1897'de Girit İsyanı sırasında İstanbul'a geldi. Kendisine ida-

di/lise müdürlüğü teklif edildiyse de bunu kabul etmeyerek Tantavizâde Hâlid Bey adına Anadolu'da zahire tüccarlığına başladı. 1902'de birdenbire kendisine bir cezbe ve istiğrak hali geldi ve işini bırakarak Balıkesir'e döndü.

Kadiri tarikatına mensup Remleli Ali Aşur Efendi isimli bir zata intisap etti. Sekiz aylık bir cezbe hayatından sonra tekrar ticarete başladı. Memleketini terk ederek Konya'ya geldi. Mevlana civarında bir evde kaldı. Konya'da kaldığı süre içinde Tantavizade Halit Bey'in ve daha sonra onun iflas etmesinden sonra 1905'te hükümet tarafından kendisine verilen Konya Zahire Borsası komiserliği işini başarı ile sürdürdü. Yine bu sırada oğulları Ahmet Nur ve Mehmet Muzaffer'in eğitimi ile meşgul oldu.

BEZM-İ MUHABBET MECLİSİ

Abdülaziz Mecdi Efendi, Konya'da bulunduğu süre içinde Sultan Selim Camii ile Şerafeddin camilerinde özel olarak tefsirle dini ve edebi bazı derslerle Hafız'ın Divanı'nı okuttu.

Konya onun için tasavvufla tekrar meşgul olmasına uygun bir çevre oldu. Mesnevihan Filibeli Sıdkı Dede, Müderris Sivashlı Ali Kemali Efendi, Yağlıtaş Medresesi müderrisi Çumralı Hüseyin Efendi, Vilayet muhasebesinden Osman Efendi (ki bu son üç zat Seydişehirli Hacı Abdullah Efendi'den feyz al-

Abdülaziz Mecdi Tolun

Ayaşlı Şakir Efendi

mişlardır), Süleymaniye medresesi müderrisi Tavaslı Osman Efendi, Mutasavvıf Kambur Tevfik, Ayaşlı Şakir Efendi ve Kıbrıslı Faik Bey gibi Konya'nın önde gelen kültürlü şahsiyetleriyle bir "bezm-i muhabbet meclisi" oluşturdular.

Her biri ayrı değerinde ve kapasitede olan bu aydın fikirli bilim adamlarının teşkil ettiği bu topluluk birbirlerini yetiştirerek etraflarını aydınlattılar. Abdülaziz Mecdi Efendi'nin ifade ettiğine göre **Kambur Tevfik** "vakıfı esrar-ı ilahiyedendir" ve diyar diyar dolaştıktan sonra Konya'ya gelerek yerleşmiş ve bu guruba katılmıştır. **Sivaslı Ali Kemali Efendi** ise "keşfi hakayık-ı sukunet ve itidalı kalbiye vasıl olmuş" bir mutasavvıftır.

Çumralı Hacı Hüseyin Efendi olgun ve engin kalpli bir alim ve müderris; **Filibeli Sıdkı Dede** aşkı Mevlana ile mücehhez bir insanı kâmil, şair aynı zamanda bir mesnevihan; **Ayaşlı Şakir** ise her an cezbeli, her an tutuşup yanmaya hazır bir şair; **Müderris Tavash Osman** ve **Kıbrıslı Faik Bey** ise

Sivaslı Ali Kemal Efendi

kalp gözleri açık bir hal ehli kimselerdi.

Abdülaziz Mecdi ise henüz genç olmakla beraber tasavvufun bütün sırlarına bihakkın vakıf "**Divan**" sahibi hoş sohbet bir âşık olarak bu "**bezm-i muhabbet**" meclisinde yer almaktaydı.

Bu topluluk Sivaslı Ali Kemali'nin Piri Mehmet Paşa Mahallesi'ndeki evinde toplanır sabahlara dek süren "**bezm-i muhabbet**" meclisleri icra ederlerdi.

KONYA HAKKINDA DÜŞÜNCELERİ

Abdülaziz Mecdi Efendi, II. Meşrutiyet'ten sonra yapılan ilk seçimlerde Balıkesir'den milletvekili seçildi. İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde muhalefeti temsil eden "Hizb-i Cedid" grubunda yer aldı.

Konya'dan ayrılırken dostlarından birine bıraktığı veda mektubunda Konya'ya karşı beslediği sevgi ve taşıdığı hürmeti şöyle dile getirmiştir:

"1312 senesinde Hanya'dan

Konya'ya vuku bulan nakil münasebetimden beri Anadolu'nun cihat-ı sairesinde ikamet ettiğim halde Konya'ya bu şehri şehire samimi bir muhabbetim vardır. Konya hükümet-i Selçukiye enkazı üzerine teessüs eden hükümeti Osmaniye'nin mehd-i zuhuru olduğu cihetle Osmanlılar için maziye âid velinimet-i kadimdir. Tarihi olan şu ehemmiyetten dolayı her fert Osmanlı'nın Konya'ya nazarı hürmetle bakması icap eder. Bâ-husus Konya öteden beri muhit-i evliya ve makarrı ulemadır. Pek çok ekâbirin menba-ı neşetidir. Hazreti Şemsi Tebrizî ve Hazreti Mevlâna Celâleddin-i Rumî gibi iki şems-i azîm vilâyetin Konya burcu üzerinde ictima-ı neyyirin kabilinden olan içtima ve neşri envar-ı irfanla Konya'ya pek büyük bir şeref bahşetmiştir. Konya'nın bu cihetle

Abdülaziz Mecdi Tolun

olan şerefini küre-i arz üstünde bilmeyen hiç bir şehir yoktur.

Büyük bir sahra üzerine rekse-dilen bu şehir, bu heykel-i kadimi medeniyetin ebniyesi taşın azlığından dolayı topraktan mamul olmakla manzara-ı umumiyesi o kadar dilfirib değil ise de bütün hanelerin dâhili, zahiren düzgün olmayıp ta batını mütatahhir olan kulûb-ı etkiya gibi düzgün ve mun-tazamdır.

Bâhusus hamiyetmendân ahali-nin ianatiyla şehrin nikat-ı muhtelifesinde isâle kılınan Çayırbağı suyunun ciyadeti şehrin havasındaki letafetle muaneka eyledikten sonra Konya'nın teali şerefine bâdi olmuştur. Demek istiyorum ki Konya'yı cihatı müteaddiden dolayı severim. Tabiat-i insaniyede sevdiği bir şeyden ayrılmakta teessür hissi merkûzdür. Misafirperver Konya'nın sine-i semahatı üzerinde devam birçok lütufla mâli olduğundan Konya'ya medyun-ı şükranım. Bil-icab Konya'dan vuku' bulan in-fikâkimden dolayı hissiyatı tees-

sürkârânemi arz ederek Konya'ya veda ediyorum. Yaşasın Konya... Balıkesir sancağı Meb'usu Mecdi.”

ŞAIRLİĞİ

Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun tasavvufa hakkıyla vakıf bir şair kimseydi. Divanı, 1945 yılında Osman Ergin tarafından derlenip İstanbul'da bastırılmıştır. Divan, 147 şiirden oluşmaktadır. Abdülaziz Mecdi Tolun, ilk şiirlerini 1302/1886 yılında yazmaya başlamış ve ahlaki ve tasavvufi özellikte olan yazılarına vefat edinceye kadar devam ettirmiştir.

Divanını yaşadığı tekâmül sürecine göre “Kısmı evveli hayat”, “Kısmı sanii hayat” yahut “İntibah-ı evvel kısmı” “Salis-i hayat” veya “İntibah-ı sani” adıyla üç kısma ayırmıştır.

Tasavvufi mahiyet taşıyan şiirlerinde “Mecdi” diğer şiirlerinde “Kudsi” mahlasını kullanır, bazen de mahlas kullanmayıp boş bıraktığıda olurdu.

HZ. MEVLANA İÇİN KONYA'DA YAZDIĞI ŞİİRLER

Abdülaziz Mecdi Konya'da bulunduğu süre içinde Hz. Mevlana, Abdülkadir Geylani, Konya, Çumra, Şeydişehir hakkında özlü şiirler yazdı. O'nun Konya'ya dair yazdığı şiirler 1903-1907 **yılları arasında kapsamaktadır ve bunların sayısı 22 adettir.** Divanı'nda "Konya" imzası atılan ve Hz. Mevlana için yazdığı iki şiiri aşağıda sunulmuştur.

1. NÂY-I MEVLÂNÂ

"Mefâilün-Mefâilün-Mefâilün-Mefâilün" kalıbında yazılan Gazel'in yazım tarihi Konya, 1 Mayıs 1321/14 Mayıs 1905'tir. Gazel Divan'da sekizinci sıradadır.

Sımâh-ı cân içün râz-ı nihândır
nây-ı Mevlânâ

Füyüz-i aşka rehber bir zebândır
nây-ı Mevlânâ

Firâk-ı yâr ile dillerdeki feryâdı
söyler hep

Aceb bir sâmit-i âli-beyândır
nây-ı Mevlânâ

Fürûğ-ı fikr ile bir dil ki zînet-
sâz-ı irfândır

Ana bir hem-dem-i muhrik-
nişândır nây-ı Mevlânâ

Nevânın perde-i pinhânına es-
rârı gizlenmiş

O râzı anla kim mânend-i cân-
dır nây-ı Mevlânâ

Gidâ-yı rûh olan manâ gibi bir
rûhu havidir

Sakin zannetme bî-manâ figân-
dır nây-ı Mevlânâ

Olur ser-mest-i hayret nağme-i
hüsnu'l-meâlinden

Hıred-fersâ-yı cümle kâmilân-
dır nây-ı Mevlânâ

Fürûğ-ı feyz ile efkârımı tenvîr
eder **Mecdî**

Hikem-âmûz-i esrâr-ı nihândır
nây-ı Mevlânâ.

2. ARZ-I TAZİMÂT

"Mefulü/Mefailün/Feulün" ka-
libında olan otuz beyitlik şiire
"Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i
Rûmî kuddise sırruhu'd-deymûmi
hazretlerine arz-ı tazimât" başlığı
konulmuştur. Şirin yazım tarihi
Konya, 25 Haziran 1321/8 Tem-
muz 1905'tir.

Ey şâh-ı celîl-i mülk-i irfân
Ey sâhib-i mağz-ı feyz-i Ku'rân

Feyzinle münevver oldu âlem
Feyzinle bilindi sırr-ı furkân

Âsâr-ı bedia-i kemâlin
Pertev-dih-i bezm-i hak-şinâsân

Şemsü'l-Hak olup fûrûğa mâil
Bir sen gibi şemsi kıldı tâbân

Bir şems-i velâyet oldu gûyâ
Burceyn üzerinde şu'le-efşân

Sırrındaki feyz-i akdesinden
Ervâh-ı latife oldu raksân

Eş'âr-ı beliğâ-i kemâlin
Miftâh-ı künûz-ı şir-i yezdân

Ulviyyeti Hak'la nâtık oldu
Her beyt ile ol Kebîr-i Divân

Her kavî- nebîh-i Fih-i Mâ-fih
İclâline bir azîm burhân

Her satrı kitâb-ı Mesnevî'nin
Düstûr-ı kavîm-i feyz-ı irfân

Hep hulk-ı kerîme oldu hâdî
Lafzındaki dürre-i dirahşân

El-Hak ne güzel kitâb-ı âli
Vasfında zebânlar oldu hayrân

Abdülaziz Mecdi Tolun

El-Hak o terâne-i ilâhî
Raks-âver olur kulûba her ân

Bir sözde görürse hakkı vicdân
Olmaz mı fûrûğuna şitâbân

Tebciline inhimâki vardır
Her kimde olursa rûh-ı insân

Sensin şeh-i âlem-i ma'ânî
Sıyıtınla tanîne geldi ekvân

Sayende yetişti bunca ârif
Keşfinle açıldı feyz-i pinhân

Aşk u şağefin çerâğ-ı kudusî
Şî'rinde göründü ey hikem-dân

Mir'at-ı cihân-nümâ-yı cândır
Aşkınla yanan çerâğ-ı ikân

Bir cezbe-i aşk ile avâlim
Etmekte merâkizinde devrân

Merkezde duran cihân-ı şemsin
Milyonla cihân peyinde pûyân.

Ecrâm-ı müzîe mesleğince
Uşşâk-ı Hüdâ gibi hırâmân

Her zerrede var nişânı aşkın
Yâ Rab bu ne hikmet-i fûrûzân

İnsandaki aşk-ı ekmele ammâ
Zinet dih-i aşk-ı cümle ekvân

Aşk oldu anınla kâimü'l-feyz
Uşşâk-ı Hüdâ bu hâle burhân

Âlem kuru bir şebah kalırdı
Ger olmasa zîb-bahş insân

Ey kudreti bi-hudûd olan Hak
İnsanda nedir bu feyz-i sır-dân

Aşk ilmini Mesnevi'den alsın
Her kim arıyorsa derde dermân

Ben bende-i dergeh-i celâlim
Aczim beni kıldı böyle cûşân

Yoksa ne revâ ki mâdih olsun
“**Mecdi**” denilen kemîne ünân

Kaynaklar:

Hasan Özönder, “Abdülaziz Mecdi (Tolun Efendi),” Konya Ansiklopedisi, c. 1, s.15-16.

İbrahim Karataş, Balıkesirli Abdülaziz Mecdi ve Divanı (İnceleme-Metin), (A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları (Türk-İslam Edebiyatı) Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2015.

Mehmet Önder, “50 Yıl Önce Konya’da Bir Bezmî Muhabbet Abdülaziz Mecdi’ye Dair”, Yeni Konya. 13 Ocak 1956.

Nihat Azamat, “Abdülaziz Mecdi Efendi”, TDV İslam Ansiklopedisi, c.1 s.191-192

Osman Ergin, Abdülaziz Mecdi Divanı, İstanbul 1945.